

כפתור ההשמדה העצמית של ערביי ישראל

מאת ד"ר דורון מצא

מבט מבס"א מס' 2,026, 13 במאי 2021

תקציר: הפרעות ברחבי ישראל על-ידי צעירים ערבים-ישראלים המזדהים עם חמאס בעת שארגון הטרור האסלאמיסטי ממטיר מאות טילים על מרכזי האוכלוסייה של מדינתם הם, מחייבת את ישראל להתנער ממדיניות ההכלה ששירתה אותה נאמנה בשנים האחרונות ואפשרה את שגשוגה הכלכלי ולסמן מחדש את גבולות המותר - ובעיקר את גבולות האסור - במערכת יחסיה עם אזרחיה הערבים, לא כל שכן עם חמאס ותושבי רצועת עזה.

זה שוב קורה. חלקים מהמגזר הערבי לחצו על כפתור ההשמדה העצמית. הפוגרום בלוד וברמלה, לצד הפרעות הנרחבות בערים מעורבות כחיפה ועכו וההתפרעויות האלימות בערים וכפרים ערביים רבים ברחבי ישראל, בהשתתפות צעירים המזדהים עם חמאס בעת שארגון הטרור האסלאמיסטי ממטיר מאות טילים על מרכזי אוכלוסייה בישראל, מזכירים מאוד את אירועי אוקטובר 2000 בה הגיב הציבור הערבי בישראל באלימות נרחבת כלפי אזרחיה היהודיים של מדינתם הם בעת שזו הייתה נתונה למתקפה מצד ישות אויב.

היו לכך סימנים מעידים בשבועות האחרונים. המנהיגות הערבית בדמות הרשימה המשותפת סימנה את הדרך למה שמתחולל כעת בערים המעורבות לאחר שבשבועות האחרונים אימצה קו לעומתי על רקע אירועי ירושלים, הביעה תמיכה בהתפרעויות הצעירים הערבים במזרח העיר, ושלפה מחדש את סוגיית "הכיבוש" שכמעט ונעלמה מהשיח הפוליטי שלה בשנים האחרונות.

התנהלות אנשי הרשימה המשותפת לא צמחה יש מאין. ברמה הפוליטית היא הוזנה מכוח המאבק מול מפלגתו האסלאמיסטית של מנצור עבאס שהשיגה הישג משמעותי בבחירות האחרונות תחת רישומה של אסטרטגיית ההשתלבות הכלכלית אותה הציב כסדר יום חדש לפוליטיקה הערבית בישראל ובכך הציב איום מפורש על ההגמוניה של המנהיגות ההיסטורית של מפלגת חד"ש החילונית בראשות איימן עודה, שהיא הלב הפועם של הרשימה המשותפת.

אך ההתפרצות בערים המעורבות נבעה מתוך הקשר רחב יותר של שיבת פוליטיקת הזהות המזרח תיכונית בחסות מספר אירועים מעצבים שאפשרו שינוי זה ובכללם עליית ממשלו הפרוגרסיבי של הנשיא ביידן לצד חולשת המערכת הפוליטית בישראל בכלל, וחולשתו של נתניהו - שמילא בשנים האחרונות תפקיד משמעותי ביצירת הרתעה אסטרטגית עבור ישראל - בפרט.

כל אלה, לצד מה שנתפס לאורך משבר הקורונה של השנה האחרונה כביטויי חולשה של המערכת המדינתית הישראלית זרועותיה מחד גיסא, וגילויי אוטונומיה מצד קבוצות וקהילות במרחב הישראלי והקושי לייצר משילות אפקטיבית מאידך גיסא, הכשירו את הקרקע שאפשרה לגורמי ההתנגדות השונים במרחב לקרוא תיגר על הסדר הקיים שאופיין בעשורים האחרונים ביציבות פוליטית וביטחונות יחסית ולהחזיר את פוליטיקת הזהות הלאומית לקדמת הבימה .

באורח פרדוקסלי, גילויי האלימות הקשים מצד צעירים ערבים שהצטרפו לאקטיביזם המחודש של המנהיגות הפוליטית הערבית באים לאחר עשור חיובי ביחסי המדינה עם המיעוט הערבי שעמד בסימן צמצום העיסוק בסוגיות הלאומיות והזהותיות לטובת סדר יום המבוסס על כלכלה וחברה. תוכנית החומש של ממשלת נתניהו למגזר הערבי בעלות של יותר מעשרה מיליארד שקלים הייתה שיאו של תהליך זה שבמובן מסוים תורגם להישג של רע"מ בבחירות ואפילו הכשיר את הקרקע לשיתופי פעולה בין המערכת הפוליטית היהודית לבין חלקים מזו הערבית .

יחד עם זאת מתחת לפני השטח רחשו תהליכים שליליים שהשתנות הנסיבות האסטרטגיות אפשרה להם לצוץ מחדש ולהשיב את הגלגל לאחור. הנה כי כן חזרת פוליטיקת הזהות לקדמת הבימה ומאלצת את ישראל השבעה וההדוניסטית להתחבר מחדש לחומרי הגלם הבסיסיים של המרחב האזורי והפנימי, ובכלל זה מגבלות הניסיון להסדרת מערכת היחסים עם גורמי האזור על בסיס כלכלי, או לפחות האפקטיביות הנמוכה של ניסיון זה ללא מהלכים משלימים של הפגנת עוצמה וקביעת "קווים אדומים". בכך היא אף טוענת מחדש את הפוליטיקה המקומית בהגדרות הנשכחות של שמאל וימין שהיטשטשו מאוד בשנים האחרונות עד כי האפשרות להקמת ממשלת הפסיפס של בנט-סער-לפיד בגיבוי מפלגת רע"מ ומפלגות השמאל נראית כיום הרבה פחות סבירה.

בנסיבות הקיימות דומה שמתחולל במגזר הערבי קו שבר עמוק, לא פחות מזה שנוצר בעקבות אירועי אוקטובר 2000. זו התרחשות שללא ספק יוצרת חציצה מוחלטת בין התהליכים החיוביים שהתרחשו בעשור האחרון לבין המגמה והמציאות שתפתחנה מכאן ואילך. הנתק בשיח הפוליטי בין מנצור עבאס לבין נפתלי בנט מהווה כאמור את אחד הביטויים המיידיים לכך במישור הפוליטי. אך סביר שתהיינה לכך השלכות נוספות, כולל למשל על מידת הנכונות של כל ממשלה עתידית להמשיך ולקדם את התוכניות לשילוב כלכלי של המגזר הערבי בתנאים הנוכחיים בהם פוחתת הלגיטימציה הציבורית לכך.

בראייה היסטורית אין זו הפעם הראשונה שבה חלקים מהמערכת הערבית-פלסטינית לוחצים על מה שניתן להגדיר ככפתור השמדה עצמית ובוועטים בדלי המלא בחלב. לאורך ההיסטוריה של יחסי יהודים-ערבים חזרה תופעה זו על עצמה באופן קבוע ותדיר: החל מהפניית העורף הערבית-פלסטינית להחלטת החלוקה בשנת 1947, דרך פרוץ מלחמת הטרור הפלסטינית בספטמבר 2000 והזדהותם האלימה של ערביי ישראל עמה, וכלה בשלילת פרדיגמת המדינה היהודית על-ידי "מסמכי החזון" של שנת 2006/7.

בכל אחת מנסיבות אלה הביאה ההתנהלות הערבית-פלסטינית לתוצאה הפוכה. לא זו בלבד שהיא הסיגה לאחור את העניין הערבי-פלסטיני אלא שגררה תמיד התעוררות יהודית-ציונית והעמדה של גבולות. מדינת ישראל עומדת כרגע בפני רגע היסטורי נוסף המחייב התנערות ממדיניות ההכלה ששירתה אותה נאמנה בשנים האחרונות ואפשרה את שגשוגה הכלכלי וסימון מחודש של גבולות המותר - ובעיקר גבולות האסור - במערכת יחסיה עם אזרחיה הערבים, לא כל שכן עם חמאס ותושבי רצועת עזה .

* ד"ר דורון מצא הוא חוקר במרכז בס"א, מילא בעברו תפקידים בכירים במערך
המודיעין הישראלי